П 37/
К 60

ТОВАРИСТВО
«ЗНАННЯ»
УКРАЇНСЬКОЇ
РСР

РЕФОРМА ШКОЛИ—
СПРАВА ВСЕНАРОДНА

НА ДОПОМОГУ
ЛЕКТОРУ

КОМПЛЕКСНИЙ ПІДХІД ДО ВИХОВАННЯ

КИЇВ 1985

В соответствии с установками Коммунистической партии Советского Союза обосновывается комплексный подход к воспитанию, раскрываются его основные составные части — идейно-политическое, трудовое и нравственное воспитание в условиях наиболее успешной его реализации. Описывается передовой опыт школ республики по высокоэффективному коммунистическому воспитанию учащейся молодежи.

Рассчитана на лекторов, пропагандистов и широкий круг читателей.

У відповідності з установами Комуністичної партії Радянського Союзу обґрунтовується комплексний підхід до виховання, розглядаються його основні складові частини — ідейно-політичне, трудове і морально виховання та умови найбільш успішної його реалізації. Описується передовий досвід шкіл республіки по високоефективному комуністичному вихованню учнівської молоді.

Розрахована на лекторів, пропагандистів та широке коло читачів.

Методичні рекомендації підготовлені академіком АПН СРСР М. Д. ЯРМАЧЕНКОМ.

Затверджені науково-методичною секцією по пропаганді питань моралі

КИРИЧУК

...ство «Знання»
...ської РСР, 1985

П371
К-55
доб НДІТ
Ярмаченко М.
31057/8
БІБЛІОТЕКА
КПІ ім. Ю
Науково-дослідна бібліотека

Комуністична партія Радянського Союзу завжди надавала і надає великої уваги ідеологічній роботі. Останні партійні з"їзди особливо наголошували на дальшому удосконаленні і піднесенні результативності ідеологічної роботи серед трудящих. Партія вимагає постійно удосконалювати ідеологічну роботу відповідно до особливостей сучасної епохи. На березневому /1985 р./ Пленумі ЦК КПРС Генеральний секретар ЦК КПРС товариш М.С.Горбачов зазначав: "Ефективність виховної роботи виявляється насамперед у тому, як робітники, колгоспники, інтелігенція беруть участь у розв"язанні великих і малих проблем, як вони працюють, як борються з недоліками. Підвищення трудової і соціальної активності радянських людей, зміцнення дисципліни, виховання патріотизму та інтернаціоналізму - важливі завдання всієї ідеологічної діяльності"[1].

В останні роки найважливішим питанням, навколо якого концентруються увага і зусилля працівників всієї системи народної освіти, стала реформа загальноосвітньої і професійної школи, яка проводиться з ініціативи Центрального Комітету КПРС. Квітневий /1984 р./ Пленум ЦК КПРС вказав на велике політичне, соціально-економічне та ідеологічне значення цієї реформи як важливої складової частини планомірного, всебічного удосконалення розвинутого соціалістичного суспільства. Реформа має піднести роботу загальноосвітньої і професійної школи на якісно новий рівень, усунути недоліки, які мають місце в її діяльності, забезпечити глибоке оволодіння учнями основами наук, формування у них міцних комуністичних переконань, працелюбності, моральної чистоти, виховання в дусі любові до нашої соціалістичної багатонаціональної Батьківщини та готовності до її захисту, в дусі пролетарського інтернаціоналізму. Здійснення реформи дозволить докорінно поліпшити трудове виховання і профорієнтацію школярів на основі поєднання навчання з продуктивною працею, підготовку кваліфікованих робітничих кадрів у професійно-технічних училищах, доповнити загальну середню освіту молоді загальною професійною освітою[2].

Партія висунула і всебічно обгрунтувала ідею комплексного підходу до постановки всієї справи виховання, тобто забезпечення

1/ Матеріали позачергового Пленуму Центрального Комітету КПРС, II березня 1985 року. К., 1985, с. 10.
2/ О реформе общеобразовательной и профессиональной школы: Сборник документов и материалов. М., 1984, с. 9-10.

1-заказ 771

кісної єдності ідейно-політичного, трудового і морального виховання. Це відповідає природі розвитку соціалістичного суспільства, суті завдань, які вирішуються на сучасному його етапі, потребами цілям формування всебічно розвинутої і гармонійної особи.

Доводячи до теми "Комплексний підхід до виховання" рекомендується обговорити ці його плани:

1. Суть комплексного підходу до виховання.

2. Методологічні основи комплексного підходу до виховання.

3. Перший обгрунтований аналізування - необхідні умови здійснення комплексного підходу до виховання.

4. Врахування вікових особливостей учнів - основна умова успішної реалізації комплексного підходу до виховання.

5. Комплексний підхід до вирішення виховних завдань у навчальному процесі.

6. Комплексний підхід у позакласній і позашкільній роботі.

7. Співдружність школи, сім"ї і громадськості у вихованні учнівської молоді.

СУТЬ КОМПЛЕКСНОГО ПІДХОДУ ДО ВИХОВАННЯ

Комплексний підхід є основним засобом організації виховного процесу. Він передбачає дотримання двох основних вимог до організації конкретного виховання. По-перше, забезпечення єдиного педагогічних, соціальних, організаційних і духовних факторів, які впливають на формування свідомості людей, їх ідейно-моральні погляди, принципи, дії і вчинки. По-друге, формування на одній або декількох, в кожного конкретно різноманітних якостей особистості в їх єдиності і взаємодії.

Як і будь-яка система, комплексний підхід передбачає єдиного елементів, в даному разі - мети і засобів виховання, різних факторів і сфер діяльності. Елементами комплексного підходу до виховання є: 1/ єдиність мети і напрямів виховного впливу /ідейно-політичного, трудового і морального/; 2/ врахування технічно-економічних, організаційних, ідеологічних та інших факторів суспільного життя; 3/ поєднання планування і організації роботи всіх засобів виховання; 4/ вивчення виховних впливів всього населення з урахуванням особливостей різних його груп; 5/ послідовне проходження всіма і навчання з включенням всіх людей в соціальну практику, в участь у творчій праці і в управлінні суспільними справами; 6/ моріф-

на практичне перевірка результативності виховних впливів, корегування на цій основі самого процесу виховання з використанням нових методів[1].

Комплексний підхід передбачає різкий і послідовне подолання функціоналізму, однобокості, вузькоцеховості постановки і вирішення навчально-виховних завдань, викорінення випадків, коли один вчитель навчально-виховного процесу завжди несумісний на шкоду іншим.

Виховання як є простим механічним сумою знань і правил. Воно обов'язково передбачає і активну діяльність того, хто виховується, в ході якої знання і ідеї перетворюються в переконання і звички, в мотиви поведінки і праці, формуються гуманістичні потреби і здібності людей. Виховання завдання виховання є перебування у підростаючого покоління прагнення і вміння займатись самовихованням, самостійно поповнювати свої знання, орієнтуватись у потоці наукової і політичної інформації, вміння співставляти свої бажання і вчинки з суспільними принципами і нормами, жити в ім'я великої суспільної мети.

Комплексний підхід не сумісний з недооцінкою терміна виховних завдань, що нерідко має місце в практиці навчально-виховних закладів. З чимала випадків, коли вчителі, приділяючи багато уваги розумовому вихованню /навчанню/, зводять трудове виховання до елементарного і примітивного самообслуговування, виконання учнями окремих трудових завдань, а нерідко і свої уроки праці зводять витерпнзовуються, стають такими ж навчальними, як що має місце на уроках фізики, математики, географії, історії тощо. І тоді кінцевий результат її діяльності /випускник школи/ має готові протилежні на лише в галузі орієнтації /в нього, як правило, формується негативне ставлення до сфери матеріального виробництва/, але й у сфері ідейно-політичного і морального виховання. За таких умов в кінцевому рахунку всередині школи і суто аналітичне майстерність педагогічного колективу. І навіщо, замість зосереджуючись організацією різноманітної трудової діяльності учнів, перевантажуючи їх трудовими завданнями, ігноруючи знання наукової організації праці, школа завдає непоправних шкід розумовому, ідейно-політичному і моральному вихованню.

1/ Смирнов Г. XXV съезд КПСС о комплексном подходе к воспитанию.- В кн.: Воспитание - комплексный подход/ Отв. редактор С.И.Сапожк. М., 1979, с. 12.

Комплексний підхід до виховання особисто розвиненої людини передбачає цілеспрямований, систематичний, послідовний виховний вплив на всі сторони особистості учня. Це забезпечує гармонійне і повне пізнання в людині конкретичної цілісності, духовного багатства, моральної чистоти, високих емоційних почуттів і вольових якостей, естетичних ідеалів і потреб, трудової і громадської активності і фізичної досконалості.

Істотною перевагою комплексного підходу до виховання - це застереження від однобокості і поверхності у вихованні, попередження про те, що у виховному процесі не буває перерв і зупинок, в ньому немає і не може бути напрямів чи сторін виховання більш чи менш важливих, як людина не вихо вується частинами.

Виховання - надзвичайно складне і багатопланове явище. За своїм шляхом воно має комплексний і всеосяжний характер. Комплексність виховання виявляється, з одного боку, в тому, що воно спрямоване в перспективи, властивою навчальному процесу. Виконувати окремі риси і властивості особи у певній послідовності і черговості практично неможливо. Зміна мети, змісту, форм роботи, шляхів, в тому числі і самих навчання, може всебічний вплив на особу: на формування у неї позитивних чи негативних морально-етичних, естетичних та будь-яких інших якостей.

Всебічність виховання виявляється в тому, що виховний вплив на особу має все, що її оточує: природа, суспільство, виробництво. Зрозуміло, що саме школа успішно розв"язати виховні проблеми не може. Тут потрібна тісна співдружність школи, сім"ї, громадськості.

Особливо актуальність виховних проблем нині обумовлюється тим, що наше суспільство вступило в новий етап свого розвитку - етап дальшого удосконалення розвинутого соціалізму. У зв"язку з цим вимоги до людини, до її високості в дусі колективізму значно зросли. Тому особливо пестерпіливим стало перемістити акцентувати у свідомості і поведінці окремих людей, які все ще трапляються на нашому шляху. Особисте удосконалення нерідко зв"язується з тенденціями індивідуалізму, які виявляються, як зазначив А.С.Макаренко, іноді в особистому чванстві, одинокій сліпій гордості своєю "досконалістю" без будь-якої думки про громадську користь, іноді в особистому кокетстві, естетичному прикрашу морального вигляду, яке його власне сільце дорожчим за загальної радості. І все це не за зовнішній вибір вищезгаданих етапів, а залежить цілісного морального досвіду, кількості гранчастої поведінки. При цьому треба знати пов"язати, що

"рішення, просочена особистою моральною людяністю і самопожертвуванням етика інтелігентів на кожному кроці відштовхує людину від грубощів плоті"[1].

Ідея комплексного підходу ґрунтується на міцному фундаменті марксистсько-ленінської теорії всебічного виховання, принципи чітко і повною виражені у промові В.І.Леніна на II з"їзді комсомолу /1920 р./, детально викладені в програмних цілях КПРС. Партія спрямовує зусилля радянського народу на необхідність забезпечення всебічного і гармонійного розвитку кожної людини.

МЕТОДОЛОГІЧНА ОСНОВА КОМПЛЕКСНОГО ПІДХОДУ ДО ВИХОВАННЯ

Ідея комплексного підходу до виховання має міцну методологічну, філософську основу в матеріалістичній діалектиці, зокрема в законах її категоріях, як загальний зв"язок і цілісність явищ; в ленінському положенні про діалектичну єдність частин і цілого, одиничного і загального. Загальне існує лише в окремому, через окреме. Діалектичний матеріалізм виходить з того, що ціле не є простою сумою частин, з яких воно складається, а виступає в якісно нових властивостях. Цілісний, комплексний підхід до виховання, в порівнянні з функціональним, забезпечує кращий виховний ефект. Він є невтримно відповідним і результативнішим.

Комплексний підхід випливає з самої природи соціалістичного ладу, планового характеру соціально-економічних процесів його розвитку. Він є найактуальнішою вимогою сучасного етапу розвинутого соціалізму, коли не тільки відчувається гостра потреба в комплексному підході до виховання, але й створюються сприятливі умови для повної його реалізації. Це забезпечується зростанням науково-педагогічної кваліфікації вчителя і вихователя, вдосконаленням матеріальної бази навчально-виховних закладів, широким залученням до виховання громадськості, трудових колективів, засобів масової інформації, дальшим розвитком різних форм позашкільного виховання тощо. Надзвичайно високою роль сім"ї у вихованні підростаючого покоління, що передбачена конституційним закріпленням[2].

Єдиство і взаємообумовленість ідейно-політичного, трудового і

1/ Макаренко А.С. Твори: В 7-ми т. К., 1954, т. 5, с. 363-364.
2/ Конституція /Основний Закон/ Союзу Радянських Соціалістичних Республік. К., 1983, с. 25.

морального виховання і необхідність перевірки його результатів випливають із марксистсько-ленінської концепції цілісного і гармонійного розвитку особи. Партія спирається не на якісне вивчення комуністичної теорії, а на органічний на"язок навчання з конкретними практичними справами.

НАУКОВО ОБГРУНТОВАНЕ ПЛАНУВАННЯ – НЕОБХІДНА УМОВА ЗДІЙСНЕННЯ КОМПЛЕКСНОГО ПІДХОДУ ДО ВИХОВАННЯ

Важливою організаційною формою здійснення комплексного підходу до постановки всієї справи виховання є складання перспективних комплексних планів цілеспрямованої роботи. Такі плани не повинні зводитись лише до окремих конкретних заходів чи до загальних завдань. При їх розробці належне значення має визначення, виходячи із загальної мети, конкретних показників, яких необхідно досягнути на різних напрямах виховної роботи, а також розвиток форм і засобів виховання, що забезпечують досягнення цих показників. Дуже важливо правильно передбачити кращі лінії і кінцеві результати виховання.

Чітке, науково обгрунтоване планування великих заходів обумовлює результативність комплексного підходу до виховання. Всі основні компоненти процесу – мета, зміст, форми і методи виховання, а також аналіз його наслідків повинні мати саме комплексний, а не односторонній, функціональний характер. Комплексний підхід вимагає врахування специфіки кожної із сторін виховання. В цілому ж зміст плану виховної роботи має забути доцільної спрямованості на одночасне розв"язання декількох виховних завдань.

Приступаючи до планування виховної роботи, керівники школи, вчителі, класні керівники, керівництво громадських організацій школи насамперед уважно аналізують діяльність усіх своїх підрозділів, оцінюють ефективність проведених заходів за минулий навчальний рік, півріччя, чверть, намічають під тим, який вплив вони мали на формування і розвиток колективу та окремих учнів. На основі такого аналізу визначаються найактуальніші проблеми і конкретні виховні завдання, на яких і зосереджується увага в розроблюваних планах.

При плануванні виховної роботи треба також пам"ятати, що перспективну роботи школи чітко визначають навчальні плани і програми, в яких

виражатися не лише освітні, але й виховні завдання, що велика кількість різноманітних виховних проблем вирішується на уроках і факультативних заняттях. Ось чому до планування виховної роботи треба широко залучати вчителів-предметників та керівника факультативів. Якщо на уроках учні набираються теоретичних знань основ наук, то в позаурочний час класні керівники намагаються включати їх у такі види діяльності, які б розширювали і закріплювали набуті на уроках знання, привчали б використовувати їх на практиці, в житті, формували б в учнів необхідні уміння і навички.

Мої плани виховної роботи школи полягає мати органічний зв'язок з життям радянського народу, з тими найважливішими суспільно-політичними подіями, які відбуваються в нашій країні та за кордоном. В планах враховуються також визначні дати і свята.

Основні вимоги до планування виховної роботи в школі включають:

1/ цілеспрямованість /достатність/ плану, проектування конкретних рис особистості, позитивної "моделі", ідеалу, визначення головних ліній для вирішення виховних завдань;

2/ конкретичну здійснюваність основних завдань і змісту даного плану;

3/ взаємозв'язаність плану, наступність у виховній роботі, узгодженість між різними планами /загальношкільним, піонерським та комсомольським організацій, класного керівника тощо/;

4/ різноманітність змісту, форм і методів виховної роботи;

5/ реальність, посильність заходів, які передбачаються планом; узгодженість плану за основ найближчого розвитку учнів даного віку;

6/ дійсність і перспективність плану; чітке визначення близьких і далеких перспектив, які відіграють важливу мобілізуючу роль у житті колективу;

7/ конкретність плану, що спирається на врахування особливостей мікрорайону та умов, в яких працює дана школа.

З усіх основних видів планування: 1/ перспективне планування, яке розраховується на досить тривалий період /десять, п'ять, один, рік, півріччя, чверть/ і 2/ оперативне планування, розраховане на короткий строк /місяць, тиждень, день/. Оперативне планування, як правило, базується на перспективних планах, наступне методом їх реалізації. В усіх випадках треба пам'ятати, що план - це не догма, а керівництво до дії. Конкретні умови і обставини даного ма-

можу неодмінно вкотре хорошим в плани, що необхідно втілювати в конкретних ділах.

Важливе також побудування рецепиальне планування всіх видів наукової агітації та оформлення школи. При цьому варто подбати про наявність тих чи інших стендів, вітрин, "куточків" тощо. Дуже важливо, щоб вони оформлювали на високому художньому рівні і естетично. Бажано, щоб кожен зрічи самостоятельним мав свій стенд. Крім того оформлюється і ряд загальних стендів, наприклад, "Стан праці світу", "Календар історичних дат", "Жевлив славетьсов працю", "Поговоримо, потверечимося" тощо. Окремо має бути стенд обліку виконання соціалістичних зобов'язань клаєта і школи в цілому, стенд для стінної газети школи, відповідні куточки в класах і кабінетах.

ПРАКТИЧНІ ЗНАЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ УЧНІВ – НАЛЕЖНИЙ ШЛЯХ УСПІШНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ КОМПЛЕКСНОГО ПІДХОДУ ДО ВИХОВАННЯ

Успішна реалізація комплексного підходу до виховання шкільної молоді неможлива без урахування вікових особливостей учнів. Кожна їх вікова група /молодший шкільний вік, середній і старший/ характеризується не лише загальними вікових-фізіологічними особливостями, але й специфічними особливостями розвитку основних пізнавальних процесів /відчуття, сприймання, уваги, пам'яті, мислення, мови, уяви/, потреб і мотивів діяльності, емоцій і почуттів, вольових дій і навичок, здібностей, типів вищої нервової діяльності, темпераменту, характеру тощо.

Добре знання вікових особливостей учнями – неодмінна умова оптимальної організації виховання. Педагогу необхідно мати конкретну програму такої роботи, в якій би відображалися всі основні аспекти виховання. Вона повинна передбачати вивчення сімейно-побутового кругозору і громадської активності учнів; моральної вихованості; ставлення до громадсько корисної праці, до навчання; сформованості навчально-пізнавальної діяльності; вольових якостей; вміння долати труднощі в навчанні і поведінці; інтересів і наявності здібностей; використання праці для учнів; культурного кругозору; фізичного розвитку; духовного світу сім'ї, ідеологічних причин слабкої успішності; рекомендацій по удосконаленню виховання і навчання учнів.

Достатньої вчителі систематичні спостереження за учнями /інор-

ють у спеціальних щоденниках. Нагромаджений таким чином матеріал необхідно обговорювати і використовувати керівникам учнів. Слушні поради в цього приводу давав А.С.Макаренко. Він писав: "Хороший вихователь повинен обов'язково вести щоденник своєї роботи, в якому записувати окремі спостереження над вихованцями, нотатки, які характеризують ту чи іншу особу, бесіди з нею, рух вихованця вперед, наслідування самим кроком або перешкоду, які бувають у всіх дітей в певному віці. Цей щоденник ні в якому разі не повинен мати характер офіційного журналу"[1].

Принципово важливо, щоб складання характеристики було не заняттям епізодичним, як виняткова, а необхідною умовою для колективного обговорення вчителями тих заходів, яких треба вжити разом з комсомольським і піонерським активом, в батьків і громадськості в методи поглиблення виховання учнів кожного з них зокрема.

Відомий радянський педагог Ю.К.Бабанський рекомендує для цього проводити три види педагогічні "консиліуми" - народа вчителя і активу класу по обговоренню учнівських характеристик, складених класним керівником. Головне тут - не оцінка вихованості учнів, а колективний обмін думками при виборі найоптимальніших заходів, які сприятимуть вихованості учнів. Такі "консиліуми" можна проводити під час осіннього, зимового і весняного канікул, а в разі потреби, і протягом навчального року. Надзвичайно важливо вчасно помітити відхилення в поведінці учнів /формальне ставлення до виконання доручень, втрата почуття відповідальності за доручену справу, егоїзм, індивідуалізм, честолюбство тощо/ і накреслити дійові заходи по їх усуненню[2].

У батьків школи велику увагу звертають на організацію роботи по самовихованню учнів. І це дає позитивні наслідки, адже завдання вихователя значною мірою полягає в тому, щоб викликати у людини певну спрямованість тобто, виробити в неї потребу і здатність до самовдосконалення.

ВОЛЕВИЙ ПІДХІД ДО ВИРОБЛЕННЯ ВОЛЬОВИХ ЗНАЧЕНЬ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Головною видою діяльності учнів є навчання. За час перебування в середній загальноосвітній школі учень відвідує більше 10 тисяч

1/ Макаренко А.С. Твори: В 7-ми т. К., 1954, т. 5, с. 82.
2/ Бабанський Ю.К., Бабанська Г.А. Комплексний підхід в вивченні учнівської в запитах і відповідях. К., 1980, с. 204.

уроків, котрі в них має не тільки суто навчальне /освітнє/ значення, але й виробить творчий вклад у загальне виховання і розвиток його особистості. Причому виховні і розвиваючі функції уроку надзвичайно різноманітні за своєю суттю. Вони обумовлюються змістом навчального предмету і методами, які використовуються в процесі навчання; особистістю вчителя, його підготовленістю і ставленням до своєї професії та до тієї галузі знань, яку викладає; рівнем попередньої освіченості, розвитку і вихованості учнів; конкретними несподіваними обставинами даного часу, зв"язаними з важливими подіями життя, морально-психологічним кліматом класу, школи, сім"ї тощо. І хоч знайдеться усіх умов і конкретних обставин даного заняття передбачити практично неможливо /мабуть кращого вчителя міряє і виявляється саме в умінні вносити високе розуміння педагогічною інтуїцією і адекватною дією конкретній ситуації людяною реакцією/, все ж необхідно прагнути до максимального передбачення не лише змісту, але й методів та обладнання кожного уроку.

Одне із найважливіших завдань навчання полягає у формуванні в учнів основ наукового марксистсько-ленінського світогляду, у виробленні в кожного з них активної громадянської позиції. Слухачи вчителя, працюючи з навчальною літературою, беручи участь у громадськім корисній праці, аналізі не лише вдержують певні знання, але й виробляють на основі цих знань філософські узагальнення.

Усіх у формуванні марксистсько-ленінського світогляду значною мірою обумовлюється якістю планування навчальної роботи, в якому чітко і переконливо повинні виділятись основні світоглядні ідеї /про матеріальність світу, його безперервний рух, зміну і розвиток, перехід кількісних змін у якісні, єдність і боротьбу протилежностей, пізнаваність науки й релігії, безперервність процесу пізнання, обумовленість розвитку науки вимогами виробництва, перемога соціалізму і комунізму над капіталізмом і т.д./. Важливе значення має ознайомлення учнів з творами класиків марксизму-ленінізму, з документами партії та працями найвидатніших керівників Комуністичної партії і Радянського уряду.

Вся навчальна робота повинна спрямовуватись на формування в учнів глибоких ідейних переконань. Організацією складною чистотою кожного уроку і життя є потреба боротьби проти буржуазної ідеології і мішенства. Особливо вони актуальні для учнів старших класів, які активно цікавляться питаннями політики і складають свої політичні погляди.

Навчання має велике значення і для морального та естетичного виховання учнів, особливо вивчення циклу гуманітарних предметів /література, історії, суспільствознавства тощо/. В процесі вивчення цих предметів учні знайомляться з різноманітним узагальненим морально-етичним досвідом, засвоюють відповідні поняття і категорії. На прикладах життя видатних людей, історичних осіб чи типових художніх образів вони проникаються ідеями добра і людинолюбства, гуманності і справедливості, цілеспрямованості і наполегливості, принциповості і непримиренності до порушників закону, зокрема, до міщанства у всіх його видах і формах, до приватновласницьких настроїв і до таких негативних проявів у свідомості і поведінці окремих людей, як нещирість, егоїзм, пристосовництво, угодництво, вседозволеність, кар"єризм тощо.

Високий вплив на учнів має не лише зміст навчального матеріалу, але й те, які організаційні форми та методи використовуються в процесі навчання. Важливо, щоб вони забезпечували активний розвиток активності учнів, виробляли у них навички співробітництва, сприяли до самостійного обмислення певних подій і подій. Зміст, форми і методи навчання повинні одночасно впливати на інтелект, волю і емоції учнів.

Надзвичайно велике значення має особистий вплив на учнів особистості вчителя. Н.К.Крупська справедливо вказувала, що "для дітей їдна не відокремлена від особи. Те, що говорить улюблений учитель, сприймається зовсім по-іншому, ніж те, що говорить людина, чужа для них, яку вони вважають. Найкращі ідеї в її устах стають шаблонними"[1].

Виключно високе значення має педагогічний такт учителя. Незвичне і недоречне його вживання у складні особисті стосунки учнів, зокрема, старанно-ласкавіні, грубе "жартує" слово в ситуації, коли він не пропрацював, перетворення таких випадків у систему спілкування з учнями має негативні наслідки, наносить непоправні иноді незамінимо.

ЕМОЦІЙНИЙ ПІДХІД У ПОЗАКЛАСНІЙ І ПОЗАШКІЛЬНІЙ РОБОТІ

Велику роль у моральному вихованні учнів відіграє раціонально організована позакласна і позашкільна робота. Тут масові заходи, багаторазові спілкування учнів з високоцінним середовищем,

1/ Крупская Н.К. Педагогічні твори В 10-ти т. К., 1963, т. 3, с. 286.

характер і спрямованість домівлок і, так кажучи, вільного часу - все це має вирішальний вплив на виховання їх особистості.

Позакласна і позашкільна робота закладає основні підвалини в мировоззрівсько-моральному світогляді учнів. Треба мати на увазі, що цілісний світогляд особистості є не стільки результатом навчання, скільки результатом життєвого досвіду, глибоких внутрішніх переживань, на основі яких формується в людській свідомості суворо розмірений, систематизований погляд на речі і явища. Завдання школи полягає в тому, щоб хотяю системою свого навчання покласти генеральні лінії, як лінії в площинному малюнкові й розвиток світогляду людини.

А.В.Луначарський на II з"їзді РКСМ /1920 р./ говорив,що виховання не є одним навчанням. Воно мати людний світогляд, певну громадянську свідомість, певне технічне уміння і головно бути дуже певно виховане людиною в соціалістичній точки зору. Тому що людина не тільки складається в одного разу, який можна певним чином виповнити знаннями, але навіть при найкращих відносинах і при найкращій зовні в смислі навчання людина може тим не менше в смислі своїх почуттів і своєї волі бути надзвичайно відсталою. Безвагітна має вчить з абсолютною певністю, що можливо подумать кращі-речі по знанню, в почутті".

Позакласна і позашкільна робота може активно включатись в процес кристалізації світогляду, а може бути спрямована на цей процес і стійко. Треба мати на увазі, що стихійне спонтанне виховання може мати і негативний вплив на особистість та її формування. Досить дрібного ряд заходів формально, для галочки, або як кажуть, "для галочки", і незалежно від волі вихователя у вихованців може сформуватися негативне ставлення до заходів, зокрема авторитет педагогів. В таких випадках і світосприймання вихованців зазнає негативного впливу, нерідко розвиваються ті елементи світогляду, які до певної міри уже були сформовані.

Позакласна і позашкільна робота повинна включати не тільки спеціально організовані заходи /лекції, диспути, культпоходи, конкурсі, гурткову роботу тощо/, які організовуються і проводяться під безпосередньо керівництвом і за участю педагогів школи, але й "неорганізовані", "стихійні" заходи, що проводять з ініціативи самих учнів різних класів /а то й шкіл/, об"єднаних у так звані неформальні малі групи. Останні потребують особливих кваліфікованого

1/ Луначарский А.В. О коммунистическом воспитании. М., 1977, с.97.

і високого педагогічного інструментування, яке можливе лише при наявності серед вішого виховного колективу в школі, що здатне не тільки спеціально організовувати навчально-виховну і трудову діяльність дітей, але й їх побут. Принципово важливо, щоб саме побут дітей організовувався відповідним чином.

А.С.Макаренко вимагав "найрішучіше боротися проти побутової безформенності колективу"[1]. Якщо діти не виробляють і в школі організовані, а вдома залишаються без відповідного контролю, то не вистачить позиченого на результатах виховання. Педагогічний колектив школи, на думку видатного педагога, повинен організовувати побут школярів. А.С.Макаренко пишав як "нормальним явищем той факт, коли "позакласна робота справді стає "позакласною", і школа знає, що вона має право відповідати від імені"[2]. Одне з найважливіших завдань школи полягає в тому, щоб організувати таке позакласне середовище, яке б сприяло формуванню в учнів комуністичної моралі й поведінки. Слід погодитися з тим, "щоб школа стала центром активної виховної роботи з учнями в мікрорайоні. Залучати в цю роботу батьків, громадськість, трудові, в першу чергу виробничі колективи, створювати комсомольські педагогічні загони з числа молодих робітників, колгоспників, спеціалістів, студентів"[3]. Багато шкіл успішно використовують систему різновікових загонів учнів, які створюються на територіальному принципі.

СПІВДРУЖНІСТЬ ШКОЛИ, СІМ'Ї І ГРОМАДСЬКОСТІ У ВИХОВАННІ ЮНІШЕСЬКОЇ МОЛОДІ

Освіта і виховання при соціалізмі - державна, всенародна справа. Органічний зв"язок школи і громадськості у вихованні нової людини відображає суть політики нової держави. Активна участь батьків, педагогів і учнів, колгоспів і робітників, найширшої громадськості в комуністичному вихованні підростаючого покоління наслідок в якій країні сили такому.

Виховання особистості починається в сім'ї. Сім'я є тим первинним колективом, де дитина вперше засвоює норми і правила комуністичної моралі, правила співжиття, перші навички трудової праці. Ви-

1/ Макаренко А.С. Твори: В 7-ми т. К., 1954, т. 5, с. II.
2/ Там же, с.110.
3/ Матеріали пленуму ЦК ЛКСМУ Української Ради СРСР одинадцятого скликання, 11-12 квітня 1984 року. К., 1984, с. 64.

рівальним фактором ефективності сімейного виховання, писав А.С.Макаренко, є цілком свідоме виховання батьками їх громадського обов"язку перед радянським суспільством. Там, де цей зов"язок реально опрацьовується батьками, як вони становлять основу кожного їх самопочуття, там він помножує і важливу роботу сім"ї. Справжній виконавець не може тонувати поза його діяльністю як громадянин, поза його самопочуттям як особистості[1].

Життя більшості радянських сімей пройнято високим моральним духом. В дружних, високих сім"ях, як правило, зростають і хворі діти. Досвід таких сімей має велику соціальну цінність. Він сприяє духовному і моральному зростанню нового суспільства.

Проте особливу увагу школа повинна звертати на ті сім"ї, в яких панує нетактовний мікроклімат. Пияцтво і розгульне життя батьків, зневажливе ставлення до найближчих людей, приватновласницькі, міщанські переживання, постійна нервозність дорослих порушують у дітей душевну врівноваженість, конфліктні відносини з батьками й учителями, обумовлюють замкнутість дитини, відчуженість її від колективу товаришів, гальмують нормальний розвиток її особистості. Допомога таким сім"ям повинна здійснюватися не стільки шляхом їх осуду, скільки на основі чуйного піклування про долю дитини, на взаємоповазі духовного тепла, якого позбавлена дитина у сантиметровому домі.

В умовах розвинутого соціалізму, коли вся молодь обов"язково навчається в загальноосвітній школі, особливо розширяється і актуалізується її зв"язок з виробництвом. Керівники промислових і сільськогосподарських підприємств та інших сфер виробництва і обслуговування все більше усвідомлюють величезне значення школи для поповнення трудових колективів освіченими і кваліфікованими робітничими кадрами і для успішного вирішення важливих соціальних проблем.

Робітнича громадськість допомагає учням зрозуміти місце праці в житті суспільства, створює умови для виявлення їх інтересів, розширюючи тим самим можливості всебічного розвитку їх здібностей, виховує в учнів високі почуття громадянськості та політичної зрілості. Зразки щедрого співробітництва виробництва і школи протягом багатьох років показують Харківський тракторний завод, Сокиринська середня школа Чернівецької області, Березівська середня школа Івано-Франківської області, ряд шкіл Дніпропетровської та Харківської областей, промислові підприємства м.Горлівки, до створення Союзу трудових республік спеціалізованих, як бачите інших.

1/ Макаренко А.С. Твори: В 7-ми т. К., 1954, т. 4, с. 22-23.

Школа як центр виховання дітей і молоді в своєму мікрорайоні повинна бути ядром консолідації всіх дружніх сил комуністичного виховання. Для цього вона має необхідні кваліфіковані кадри і науково-педагогічне забезпечення. В забезпеченні єдності зусиль школи, сім"ї і громадськості в комуністичному вихованні підростаючого покоління вчителі і педагоги несуть її найважливіші соціальні функції. Школа виступає в ролі організуючої і об"єднуючої сили, яка забезпечує цілеспрямованість процесу виховання не лише у своїх стінах, але і в сім"ях, в мікрорайоні, на виробничих підприємствах. Правильно роблять ті школи, які дитячі колективи по роботі з учнями їх батьків /організація позакласна, вертикальна різними гуртками, робота в педагогічних вечорницях літнього типу/ у відповідності з їх освітою, профілем роботи, інтересами, нахилами, враховують і якщо можливо створюють реальні можливості батькам підприємств на інших умовах свого мікрорайону, знаходять ділові контакти з реальним керівництвом сім"ї і школи, шукають відповідають двері школи для своїх колишніх випускників, де вони можуть самостійно працювати над підвищенням культурно-освітнього рівня, цікаво проводити вільний час.

Добре проводиться така робота в Смахтинській середній школі Черкаської області, де на селі виробничим місце єдність ідейно-політичного, трудового і морального виховання школярів протягом всього періоду перебування дитини в школі. Тут вдало реалізовуються марксистсько-ленінський принцип організованого поєднання навчання з продуктивною працею школярів у всіх класах і вікових групах, ідеї А.С.Макаренка про систему перспективних ліній /близька, середня і далека/ та його вказівки щодо організації колективу школи. Школа справді стала центром виховної роботи на селі. Щоденно її двері відчинені не лише для учнів, але й для кожного селянина. Спільна робота по створенню ідеологічного центру та спортивного комплексу згуртувала вчителів, учнів, батьків, всіх жителів села. Знаменуємо є той факт, що за останні 20 років жоден з випускників цієї школи не порушив антигромадських норм.

У здійсненні виховної роботи за місцем проживання важливу роль відіграє учнівське самоврядування. Виправдали себе практика створення, за мудрою порадою А.С.Макаренка, первинних виховних колективів у формі різновікових загонів учнів за місцем їх проживання. Це дає змогу включити у виховний процес самих учнів, їх батьків, ліквідувати "зовнішню безпорадність" шкільного колективу, а найголовніше, сприяє вихованню в учнів почуття високої відповідальності

за поведінку, дії і вчинки своїх і своїх товаришів. Порушення більшості інших різноманітних завдань шкільного та організатора позакласної і позашкільної виховної роботи.

На закінчення слід сказати, що партійне установлення на єдність ідейно-політичного, трудового і морального виховання - важливий крок підвищення ефективності ідеологічної роботи. Воно обумовлює результативність у комуністичному вихованні молоді, у зміцненні в неї комуністичної свідомості.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Маркс К. Інструкція делегатам Тимчасової Центральної Ради з окремих питань. - Маркс К., Енгельс Ф. Твори, т. 15, с. 187-197.

Ленін В.І. Завдання спілки молоді. - Повне зібр.творів, т.41, с. 304-309.

Матеріали XXVI з"їзду КПРС. К., 1981. 352 с.

Матеріали Пленуму Центрального Комітету КПРС, 14-15 червня 1983 року. К., 1983. 77 с.

Матеріали Пленуму Центрального Комітету КПРС, 10 квітня 1984 року. К., 1984. 32 с.

Матеріали позачергового Пленуму Центрального Комітету КПРС, 11 березня 1985 року. К., 1985. 15 с.

О реформе общеобразовательной и профессиональной школы: Сборник документов и материалов. М., 1984. 112 с.

Бабанский Ю.К., Победоносцев Г.А. Комплексный подход к воспитанию учащихся. К., 1985. 256 с.

Крупська Н.К. Про комуністичне виховання /Упоряд. В.В.Смаль. К., 1979. 301 с.

Дунаєвський А.В. О коммунистическом воспитании. К., 1977. 144 с.

Макаренко А.С. Избранные произведения: В 3-х т. /Редкол.: Н.Д.Ермаченко /председатель/ и др. К., 1984. 576 с.

Медведев П.А. Ленинский социализм: вопросы формирования общественного сознания. М., 1986. 364 с.

Смирнов Г.Д. Советский человек: формирование социалистического типа личности. М., 1986. 480 с.

Николай Дмитриевич ЯРМАЧЕНКО

КОМПЛЕКСНЫЙ ПОДХОД К ВОСПИТАНИЮ

ОБЩЕСТВО «ЗНАНИЕ» УКРАИНСКОЙ ССР

КИЕВ

Відповідальний за випуск ст. референт Н. М. Білоногг
Зав. редакцією Р. Ф. Сєрова
Редактор Л. Г. Палажарчук
Молодший редактор О. В. Лушпієнко
Художній редактор М. М. Мамро
Коректор І. В. Безхоровайна

Підписано до друку 18.08.85. БФ 18353. Формат 60X84/16. Папір газетний. Друк офсетний. Ум. друк. арк. 0,93. Обл.-вид. арк. 1,0. Тираж 1000 пр. Зам. № 771. Ціна 9 коп.

Товариство «Знання» Української РСР.
252053, Київ-53, вул. Чернокозарменська, 37/3.

РИЕНТП.
252033, Київ-33, бульвар Тараса Шевченка, 16.